This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Samen naar de kiezer

De vorming van pre-electorale allianties tussen CD&V en N-VA en tussen SP.a en Groen! bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2006

Tom Verthé en Kris Deschouwer

ABSTRACT: Joining Forces. The Formation of Pre-electoral Alliances at the 2006 Municipal Elections in Flanders

Political parties normally compete in elections individually. Yet, sometimes they join forces and form pre-electoral alliances. This rather unusual strategy contains both costs and benefits. In this article we try to identify those costs and benefits by opening up the black box of internal party decision making in considering pre-electoral alliance formation. We start by assuming that parties of different electoral sizes could have different motives to face the voter as one electoral list. Through in-depth interviews at the local level in Flanders, we have studied pre-electoral alliance formation for the municipal elections in 2006. We find that the arguments of large parties mainly focus on becoming the leading formation and thus claiming the initiative in coalition formation. Small parties have more varied motives for forming or failing to form a pre-electoral alliance.

KEYWORDS: political parties, pre-electoral alliances, party strategies, local politics

1. Inleiding

De eenvoudigste definitie van een politieke partij is 'een organisatie die deelneemt aan verkiezingen' (Sartori, 1976). Een partij stelt kandidaten voor en hoopt dat een zo groot mogelijk aantal van hen verkozen wordt. Een partij doet dat onder een herkenbare vlag: een naam, een logo, een programma, een min of meer gedetailleerde lijst met beleidsvoorstellen die ze na de verkiezingen wil proberen te realiseren. Dat is het klassieke beeld van een politieke partij in een vertegenwoordigende democratie. Dit is ook de manier waarop congruentie kan gerealiseerd worden tussen de beleidsvoorkeuren van de kiezers en het beleid dat door de partijen gevoerd wordt (Rosema, Denters & Aarts, 2011).

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Impliciet wordt daarbij aangenomen dat een partij *alleen* aan de verkiezingen deelneemt. Dat wil zeggen: haar kandidaten voor de verkozen mandaten gaan de strijd met de andere kandidaten aan onder de eigen vlag. Het is precies omdat partijen onder de eigen vlag aan verkiezingen deelnemen, dat de kiezers een keuze kunnen maken tussen de verschillende partijen en hun verschillende ideologieën en concrete beleidsvoorstellen.

Toch blijken partijen af en toe en hier en daar een andere strategie te volgen. Zij beslissen dan om aan verkiezingen deel te nemen in samenwerking met één of meer andere partijen. Kandidaten van verschillende partijen dingen dan naar de gunst van de kiezers onder een gemeenschappelijke vlag. Dat is een uitzonderlijke situatie, maar precies daarom is ze zeer interessant. Indien het normaal en gebruikelijk is om alleen en onder de eigen naam aan verkiezingen deel te nemen, waarom wijken partijen daar dan soms van af? Een antwoord zoeken op die vraag is de doelstelling van deze bijdrage. We doen dat door te kijken naar gemeenschappelijke lijsten die voor de Vlaamse gemeenteraadsverkiezingen van 2006 gevormd werden tussen CD&V en N-VA en tussen SP.a en Groen!.

In de volgende paragraaf gaan we in de literatuur op zoek naar – zeer schaarse – conceptuele en theoretische aanknopingspunten, naar elementen die een bijdrage kunnen leveren tot het begrijpen van de keuzes die partijen in dit verband maken. Vervolgens presenteren we de gemeentelijke context in Vlaanderen en stellen we de twee bestudeerde allianties voor. Daarna volgen de resultaten van een kwalitatief onderzoek in 10 gemeenten waar de te onderzoeken allianties al dan niet gevormd werden. We geven daarbij de argumenten die de partijen gebruiken om de keuze voor een alliantie te verdedigen, en de argumenten die zij gebruiken om dat niet te doen.

2. Theoretische achtergrond

Over de keuze van partijen om niet alleen en onder eigen naam aan verkiezingen deel te nemen bestaat bijzonder weinig vergelijkende literatuur. Sona Golders *The Logic of Pre-electoral Coalition Formation* (2006) is tot op heden de enige poging om het verschijnsel op systematische en comparatieve wijze aan te pakken. Een inventaris van verkiezingen in 21 landen in de periode 1946-2002 levert haar een totaal van 240 pre-electorale coalities op. Dat is een opmerkelijk groot aantal, maar dat is vooral te wijten aan het brede spectrum aan gevallen dat bij Golder onder het begrip pre-electorale coalitie valt. Zij definieert dit namelijk als volgt: "A pre-electoral coalition is a collection of parties that do not compete independently in an election, either because they publicly agree to coordinate their campaigns, run

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

joint candidates or joint lists, or enter government together following the election" (Golder, 2006, 12).

Golder klasseert pre-electorale coalities op een continuüm dat gaat van een publieke belofte om na de verkiezingen samen te besturen (indien het verkiezingsresultaat het toelaat) tot het effectief vormen van een gemeenschappelijke lijst. Daartussen zit onder meer de strategie van Duitse partijen, die hun kiezers kunnen oproepen om hun tweede stem strategisch uit te brengen (Golder, 2006, 19).

De definitie van Golder is erg breed. Onder een zelfde term – pre-electorale coalitie – vat ze minstens drie verschillende strategieën van politieke partijen. De eerste heeft betrekking op de campagne, waarbij twee of meer partijen duidelijk maken dat hun onderlinge afstand kleiner is dan de afstand tot de andere partijen. De tweede strategie gaat verder en houdt een publieke belofte in om na de verkiezingen samen te besturen of samen naar de oppositie te gaan. Beide strategieën verwijzen overigens naar wat in toenemende mate gebeurt in de Europese democratieën: de electorale competitie is een strijd om de macht tussen twee groepen van partijen die samen proberen aan die macht te komen (Mair, 2009; 2010).

De derde strategie die Golder onderscheidt gaat echter veel verder dan het aankondigen dat bepaalde partijen inhoudelijk in elkaars buurt liggen en in principe samen zullen besturen. Het presenteren van gemeenschappelijke kandidaten of van gemeenschappelijke lijsten is weliswaar een pre-electorale strategie, maar ze verschilt kwalitatief van de andere twee, omdat de eigen partijnaam verlaten wordt en daarmee de mogelijkheid om een eigen electoraal resultaat te noteren. Dat is – in tegenstelling tot de twee andere strategieën – een uitzonderlijke keuze. En het is precies die strategie die wij willen bestuderen.[1]

De term 'coalitie' die Golder gebruikt voor de brede waaier aan pre-electorale strategieën van partijen is ook wat misleidend. Hij doet vermoeden dat pre-electorale strategieën behoren tot de algemene categorie van coalities en dat het theoretisch arsenaal dat we ter beschikking hebben om bestuurscoalities te bestuderen meteen inzetbaar is voor de analyse van gemeenschappelijke lijsten of kandidaten. Dat is echter niet zo. Het sluiten van coalities en het sluiten van akkoorden met betrekking tot deelname aan de verkiezingen zijn natuurlijk allebei strategieën van partijen en ze houden keuzes in waarbij partijen voor- en nadelen tegen elkaar afwegen. Maar op enkele essentiële punten verschillen ze toch van elkaar. Een bestuurscoalitie wordt immers gevormd *na* de verkiezingen, nadat de verkiezingsuitslag bekend is gemaakt. De kennis van die uitslag bepaalt in grote mate welke bestuurscoalities mogelijk zijn, en de 'size' theorieën over coalitievorming die proberen te voorspellen of te verklaren welke partijen samen besturen steunen precies op die informatie

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

over de electorale sterkte van elke partij (Riker, 1962; Laver, 1974). Een afspraak om samen naar de kiezer te gaan steunt integendeel op de *verwachting* van een verkiezingsuitslag, eventueel gebaseerd op het resultaat van de vorige verkiezing.

De finale uitkomst van een bestuurscoalitie is ook van een andere aard dan een afspraak om samen naar de kiezer te gaan. Samen besturen veronderstelt een min of meer uitgewerkt en becijferd akkoord over het toekomstig beleid, terwijl een afspraak om samen naar de kiezer te gaan (ook) een akkoord veronderstelt over campagnevoering, over selectie van kandidaten, over lijstvorming, over de naam.

De vraag die dan rijst is waarom partijen kiezen voor de strategie om gemeenschappelijke lijsten in te dienen of gemeenschappelijke kandidaten te steunen. Bij het beantwoorden van die vraag betreden we relatief onontgonnen terrein. De literatuur biedt ons slechts weinig aanknopingspunten. Een uitzondering is Maurice Duverger, die in *Les parties politiques* een aantal bladzijden aan pre-electorale allianties besteedt (1957/1976, 432-464). Hij verdedigt daarbij de stelling dat een dergelijke alliantie altijd op ongelijkheid gebouwd is. Hij suggereert dat een pre-electorale alliantie meestal partners van ongelijke grootte samenbrengt, een grotere en een kleinere partij. Twee partijen van gelijke grootte zullen volgens hem niet geneigd zijn een alliantie met elkaar aan te gaan.

Als een grotere en een kleinere partij elkaar vinden in een pre-electorale alliantie, kunnen we vermoeden dat zij dat niet allebei om dezelfde reden(en) doen. Het risico of de onzekerheden waarmee zij in hun strategieën rekening moeten houden, zijn immers waarschijnlijk verschillend. Dat is ook wat Golder suggereert wanneer zij – weliswaar voor alle varianten van wat zij pre-electorale coalities noemt – hypothesen formuleert die bouwen op het inzicht dat politieke partijen geconfronteerd worden met de keuze tussen drie mogelijke doelstellingen: 'vote-seeking', 'office-seeking' of 'policy-seeking' (Müller & Strøm, 1999; Janda & Harmel, 1994). Het nastreven van zoveel mogelijk stemmen, van deelname aan de macht en van het implementeren van beleidsvoorstellen zijn drie dingen die moeilijk samen en gelijktijdig te realiseren zijn. Het realiseren van het ene doel vergt vaak een toegeving op een van de andere doelen. Partijen kunnen van elkaar onderscheiden worden door de mate waarin ze het ene of het andere doel meer laten doorwegen in hun strategische keuzes. Voor politieke partijen zijn dit harde keuzes; pre-electorale allianties zijn een mogelijke manier om de onzekerheden die daarbij aanwezig zijn te beheersen.

'Vote-seeking'of het streven naar (zoveel mogelijk) stemmen door deelname aan verkiezingen is allicht de meest elementaire doelstelling van een politieke partij. De electorale score maakt een partij klein of groot, zet ze al dan niet op de eerste plaats, maakt er een groeiende of een krimpende partij van. Maar precies bij de be-

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

slissing om met een of meer andere partijen een pre-electorale alliantie aan te gaan, wordt ervoor gekozen om als partij geen eigen electorale score meer te hebben. De eigen vlag wordt opgeborgen en het electoraal resultaat dat neergezet wordt kan niet uitgesplitst of gedesaggregeerd worden tot afzonderlijke uitslagen. Het ontbreken van een eigen score wordt weliswaar gecompenseerd door de collectieve score, maar die collectieve score moet dan voordelen bieden die met een afzonderlijke deelname onder eigen vlag niet gerealiseerd konden worden.

Voor een grote partij kunnen we veronderstellen dat zij deze prijs wil of kan betalen indien de alliantie de kansen op *office* vergroot. Door als grote(re) partij de krachten al vóór de verkiezingen te bundelen met andere partijen, wordt de kans groter dat de alliantie zich in een positie bevindt die deelname aan de macht dichterbij brengt of zelfs nagenoeg garandeert. Dat is mogelijk wanneer een alliantie als grootste lijst uit de bus komt, omdat in de meeste politieke systemen de grootste normaliter het initiatief kan nemen om een coalitie te vormen of om als minderheidsregering aan de slag te gaan. Als de alliantie meteen de drempel van de absolute meerderheid overschrijdt, is er geen twijfel meer over deelname aan de macht.

Toch betekent dit niet dat de kans statistisch groot is dat partijen die kans maken op machtsdeelname hun kansen zullen vergroten langs de weg van een pre-electorale alliantie. De 'normale' strategie is immers deelnemen onder eigen naam om aldus de eigen identiteit ten volle te bewaren. De prijs die moet betaald worden – geen eigen herkenbare uitslag meer – is hoog. Een grote partij die een pre-electorale alliantie aangaat om haar 'office-seeking' doelstelling dichterbij te brengen doet dat allicht slechts als de kans op succes groot genoeg is. En dan nog zullen de nadelen tegen de voordelen moeten worden afgewogen.

Naast het genoemde nadeel van het verdwijnen van de 'vote-seeking' indicator is er natuurlijk de inhoudelijke toegeving die moet gedaan worden. Een partij die in een alliantie deelneemt aan de verkiezingen, moet dat doen met een programma dat gemeenschappelijk is voor alle leden van de alliantie. Opnieuw is hier sprake van een zichtbaar en niet meteen te repareren verlies van de eigen identiteit.

Het sluiten van een pre-electorale alliantie houdt aldus een aantal evidente nadelen in. De beslissing om een alliantie te sluiten steunt – zo kan vermoed worden – op een afweging van de kosten en de baten. Tegenover de hoge kosten van ideologisch identiteitsverlies en verlies van een eigen electorale graadmeter moet een grote waarschijnlijkheid bestaan dat er baten geboekt worden na de verkiezingen. Die baten zijn voor een grotere partij een fors verhoogde kans om aan de macht te kunnen deelnemen.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Voor een kleine(re) partij geldt evenzeer dat zij kosten en baten met elkaar moet afwegen in functie van haar mogelijke doelstellingen. Als het om een zeer kleine partij gaat waarvan de electorale capaciteit gevaarlijk dicht in de buurt van de geldende kiesdrempel ligt, wordt de doelstelling om eenvoudig te overleven belangrijk. Met overleven bedoelen we dan niet het voortbestaan van de partij zelf maar haar voortbestaan in de verkozen assemblee. Het verdwijnen uit een parlement of raad kan voor een partij echter de voorbode zijn van verder onheil. Dat hangt af van de sancties die verbonden zijn aan het verliezen van alle vertegenwoordigers. Vaak gaat dit gepaard met het wegvallen van overheidssubsidies en van materiële en financiële steun voor de werking van de parlementaire fractie. Geen verkozenen meer hebben is voor een partij dus een zware sanctie en dat kan een partij ertoe aanzetten om in een pre-electorale alliantie een prijs te betalen die opweegt tegen het voordeel van overleven.

Maar ook voor kleinere partijen kunnen we niet veronderstellen dat dit de meest voor de hand liggende keuze is. Toetreden tot een pre-electorale alliantie betekent immers het opgeven van de eigen identiteit. Het betekent naar de kiezer gaan onder een gemeenschappelijke vlag in een alliantie waarin de partij slechts een kleine(re) partner is. Het betekent deelnemen aan de verkiezingen met een programma dat inhoudelijk ver verwijderd kan zijn van de eigen ideologische opstelling.

Een kleine partij met een klein maar duidelijk omschreven kiezerskorps kan er ook voor kiezen om verder als kleine partij – met alle risico's van dien – door het politieke leven te gaan. Een alliantie sluiten met een of meer grotere partijen laat misschien toe in de verkozen assemblee te overleven, maar laat niet toe te overleven als herkenbare partij met een eigen en aparte visie op mens en samenleving. Voor een kleinere partij geldt aldus nog meer dat de inhoudelijke toegevingen die in een pre-electorale alliantie moeten gedaan worden, een krachtige rem zijn op het maken van die keuze.

In bovenstaande redenering hebben we kleine partijen overigens a priori als bovenal 'policy-seeking' afgeschilderd. Dat hoeft evenwel niet zo te zijn. Een kleine partij kan uiteraard door 'office-seeking' gedreven worden. Maar precies omdat een kleine partij klein is, is die doelstelling minder evident. Niet alleen is de kans op machtsdeelname kleiner voor een kleine partij, het electorale risico dat ze loopt door in een regeringscoalitie te stappen is groter. Een kleinere partij moet namelijk meer inhoudelijke toegevingen doen en botst bij electoraal verlies sneller tegen de gevaarlijke ondergrens van een kiesdrempel aan (Bolleyer, 2008; Buelens & Hino, 2008). Dat een kleine partij sterk door 'office-seeking' gedreven wordt, is kortom niet empirisch uit te sluiten maar wel minder waarschijnlijk.

Dat partijen kosten en baten tegen elkaar afwegen, en dat het resultaat van die oefening verschillend is bij grote en kleine partijen, is een logische, plausibele veronder-

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

stelling. Ze steunt echter slechts op de suggestie van Duverger dat een pre-electorale alliantie normaliter uit partijen van ongelijke grootte bestaat, en op de bevindingen van Golder die echter betrekking hebben op drie verschillende soorten pre-electorale strategieën. Over hoe partijen de afweging maken om al dan niet een pre-electorale alliantie te sluiten, bestaat (bij ons weten) geen systematisch empirisch onderzoek. In dit artikel willen we daarom het verschijnsel exploreren door te kijken naar de vorming van pre-electorale allianties bij gemeenteraadsverkiezingen in België.

3. Het gemeentelijke niveau in Vlaanderen

Gemeenteraadsverkiezingen in Vlaanderen (en in de twee andere Belgische gewesten Wallonië en Brussel) worden eens om de zes jaar gehouden. In 308 gemeenten wordt door de stemgerechtigde inwoners een gemeenteraad verkozen. De grootte van die gemeenteraad varieert afhankelijk van het aantal inwoners van minimaal zeven voor gemeenten met minder dan 1.000 inwoners tot maximaal 55 in gemeenten met meer dan 300.000 inwoners. Dat is ook het maximaal aantal kandidaten dat partijen op hun lijsten kunnen zetten. Die lijsten moeten beantwoorden aan genderquota: maximaal de helft plus één van de kandidaten mogen van hetzelfde geslacht zijn en er moet minstens één vrouw in de top 3 staan (dit wordt top 2 voor de verkiezingen van 2012) (Meier, 2007, 49-50).

Kiezers kunnen ofwel voor de lijst als geheel stemmen (een lijststem) of één of meer voorkeurstemmen uitbrengen op de kandidaten. Om de zetels tussen de partijen te verdelen, wordt de delerreeks Imperiali gebruikt. Die deelt het resultaat van een lijst achtereenvolgens door 2, 3, 4, 5, enzovoort. Dat levert een vrij proportionele verdeling op, maar het resultaat is toch minder proportioneel dan de bij federale verkiezingen gebruikte delerreeks D'Hondt (Ackaert, 1990). Kleine partijen botsen op een vrij hoge drempel, zeker in de kleinere gemeenten waar minder zetels te verdelen zijn. Dat werkt in het voordeel van grotere partijen, die geen 50% van de stemmen nodig hebben om een absolute meerderheid in zetels te behalen.

Om te bepalen wie er verkozen wordt, worden de uitgebrachte voorkeurstemmen voor twee derden meegerekend en de lijststemmen voor één derde. Omdat de meeste kiezers bij gemeenteraadsverkiezingen voorkeurstemmen uitbrengen (Maddens *et al.*, 2007, 133) geven die stemmen de doorslag, en niet of nauwelijks de plaats van de kandidaten op de lijst.

Op basis van de verhoudingen in de nieuw verkozen gemeenteraad wordt een bestuursmeerderheid gevormd. In 2006 was er in 121 (39,3%) van de 308 Vlaamse

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

gemeenten een absolute meerderheid van één enkele lijst. In de andere gemeenten werd een coalitie tussen verschillende lijsten gevormd. De meerderheidspartijen dragen een lijst met schepenen (stadhouders of wethouders) voor en een kandidaat-burgemeester. De schepenen worden door de gemeenteraad verkozen. De burgemeester wordt door de Vlaamse regionale regering benoemd (Ackaert, 2006).

Het gemeentelijke niveau is voor de deelnemende partijen een onzekere omgeving. Grote ideologische tegenstellingen worden niet in de gemeenten uitgevochten en dat betekent dat de mogelijkheden voor coalitievorming legio zijn. Alleen Vlaams Belang wordt systematisch uitgesloten, maar alle andere lokale partijen en lijsten zijn potentiële coalitiepartners (Wille, 2011). Eén van de manieren waarop partijen die onzekerheid proberen te bedwingen is door het afsluiten van bestuursakkoorden vóór de verkiezingen. In de helft van de gemeenten worden er coalitiegesprekken gevoerd lang voordat de kiezer aan het woord komt en wordt een voorakkoord gesloten met daarin afspraken over de verdeling van de portefeulles en het te voeren beleid (Wille, 2011). Als de uitslag het vervolgens toelaat – wat uiteraard niet altijd het geval is – wordt dat pre-electoraal akkoord omgezet in een echt bestuursakkoord (Ackaert, Dumont & Dewinter, 2008; Ackaert, 1996). In de onzekere context van de gemeentepolitiek loont het niet om te wachten tot de kiezer zich uitgesproken heeft. Dan is het vaak te laat.

Pre-electorale allianties om de effecten van de keuze van de kiezer te beperken komen op het gemeentelijke niveau dan ook vaak voor. Heel typisch is de zogenoemde 'lijst van de burgemeester', waarop de uittredende burgemeester kandidaten van verschillende partijen verzamelt in de hoop als grootste lijst uit de bus te komen, misschien zelfs met een absolute meerderheid. Pre-electorale allianties komen op dit niveau vaak voor maar zij zijn niet makkelijk te identificeren. Aan gemeenteraadsverkiezingen nemen niet enkel de lokale afdelingen van de nationale partijen deel maar ook vele lokale lijsten. En pre-electorale allianties kiezen niet noodzakelijk een naam die toelaat precies te achterhalen of het om een lokale lijst gaat dan wel om een samenvoeging van partijen of lokale lijsten.[2]

4. Twee herkenbare allianties

Wij kozen ervoor om voor onze exploratie van pre-electorale allianties twee allianties te kiezen die zeer herkenbaar en traceerbaar zijn: CD&V-N-VA en SP.a-Groen!. De eerste is een alliantie die ook gevormd werd op het nationale niveau. Beide partijen gingen samen naar de kiezer bij de Vlaamse regionale verkiezingen van

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

2004. Het resultaat daarvan was een terugkeer aan de macht van CD&V – de partij leverde met Yves Leterme de nieuwe Vlaamse minister-president – en 6 van de 124 zetels voor N-VA. Bij de voorafgaande federale verkiezingen van 2003 had N-VA amper 4,9 procent van de Vlaamse stemmen behaald; de partij veroverde daarmee geen enkele Senaatszetel en slechts één enkele zetel in de Kamer. Na het sluiten van de alliantie op het nationale niveau lag het voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2006 dan ook voor de hand dat de lokale afdelingen van beide partijen gelijkaardige allianties zouden vormen. Onderzoeken of dat al dan niet gebeurd is, laat toe om te zien welke factoren *tegen* een dergelijke alliantie pleiten. De richtlijnen van bovenaf gingen immers in de richting van een pre-electorale alliantie, maar toch besliste een aantal lokale afdelingen dat niet te doen. De redenen zijn interessant.

De tweede alliantie waar we naar kijken is die tussen SP.a en Groen!. Dit verhaal is anders. Op het nationale niveau was er veel discussie en in beide partijen bestond ook onenigheid over de vraag of rood en groen samen naar de kiezers zouden moeten gaan. Bij de rode SP.a was de bereidheid relatief groot, maar de groene partij hield de boot af. Er kwam dan ook geen pre-electorale alliantie tussen rood en groen. Maar bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2006 vormden rood en groen wel in 43 gemeenten een pre-electorale alliantie. Dat zij dat deden ondanks de (vooral groene) afwijzing om allianties te vormen, laat ons toe te bekijken welke factoren partijen toch in die richting duwen.

In beide gevallen gaat het om een alliantie tussen een grotere traditionele partij en een kleinere partij. Daarvan veronderstelden we dat ze verschillende doelstellingen hebben. Die veronderstelling kan empirisch bevestigd worden. In een onderzoek uit 2006 waarbij alle voorzitters van de lokale afdelingen van de politieke partijen schriftelijk geïnterviewd werden (Buelens, Rihoux & Deschouwer, 2008), werd aan de partijvoorzitters gevraagd om voor verschillende mogelijke doelstellingen aan te geven hoe belangrijk zij die voor hun partij in de gemeente vonden. In tabel 1 staan voor onze vier partijen de percentages van de afdelingen die menen dat 'aan de macht zijn' en 'het programma zoveel mogelijk uitvoeren' zeer belangrijk zijn.

TABEL 1. **Het percentage lokale partijafdelingen waarvoor 'aan de macht zijn' en 'het programma zoveel mogelijk uitvoeren' zeer belangrijk zijn.**

	Machtsdeelname	Programma uitvoeren
CD&V (n = 104)	83.7%	68.9%
N-VA (n = 61)	27.9%	75.4%
SP.a (n = 118)	51.7%	70.5%
Groen! (n = 87)	13.8%	73.0%

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Het verschil in 'power-seeking' ambities is bijzonder duidelijk, en vooral het contrast binnen elk van de twee potentiële allianties is groot. De twee grotere partijen, en CD&V in het bijzonder, vinden machtsdeelname veel belangrijker dan de twee kleinere, waarbij de geringe aandacht van Groen! voor deelname aan een gemeentelijke coalitie opvalt.

Deze cijfers doen vermoeden dat partijgrootte een rol zou kunnen spelen bij de beslissing om al dan niet een pre-electorale alliantie te vormen. Heel harde en sluitende bewijzen leveren ze echter niet. Wat ze vooral ook niet doen is inzicht verschaffen in de beweegredenen van de partijen. Om te weten hoe die hun strategische beslissingen nemen en welke argumenten daarbij meespelen, om te weten of grote en kleine partijen andere afwegingen maken, moeten we dieper graven. Dat vraagt om een kwalitatieve exploratie van onderuit, waarbij een beperkt aantal gevallen bestudeerd worden.

We hebben in 10 gemeenten gepeild naar de beweegredenen van de verschillende partijafdelingen. Daarbij hebben we gemeenten geselecteerd in functie van de onderlinge verhoudingen tussen de twee partijen. We kozen voor de alliantie SP.a-Groen! één gemeente waar SP.a in 2000 zo veel als mogelijk groter was dan Groen! zonder een absolute meerderheid te hebben, één gemeente waar Groen! zo veel als mogelijk groter was dan Sp.a en één gemeente waar beide partijen ongeveer even groot waren. Voor CD&V en N-VA maakten we een gelijkaardige selectie.[3] Voor elk van de allianties kozen we telkens één gemeente waar in 2006 een alliantie werd gesloten en één gemeente waar beide partijen in 2006 apart naar de kiezer trokken. De gemeenten zonder alliantie waren telkens zo vergelijkbaar mogelijk met de gemeenten waar wel een alliantie werd gevormd, op basis van de partijgrootte en -verhoudingen van de alliantiepartners in 2000.

Om de argumenten voor en tegen een pre-electorale alliantie in kaart te brengen, interviewden we in de gemeenten met een alliantie telkens iemand van elke partij die rechtstreeks betrokken was bij de onderhandelingen, doorgaans de belangrijkste kandidaat of de afdelingsvoorzitter. In de gemeenten waar beide partijen apart opkwamen, voerden we gesprekken met mensen die centraal stonden in het beslissingsproces binnen de eigen partij, ook daar meestal de afdelingsvoorzitter of de belangrijkste kandidaat. Het ging om halfgestructureerde diepte-interviews waarbij we een checklist gebruikten om alle aspecten aan bod te laten komen maar waarbij de geïnterviewden het lokale relaas vanuit hun oogpunt en in eigen woorden uit de doeken konden doen. Er werd in de gemeenten met een alliantie telkens gepeild naar de lokale context, initiatieven tot gesprekken, de timing van de gesprekken, het verloop van de onderhandelingen en de lijstvorming, autonomie van de afdeling, enzovoort. Gedurende het hele interview werd geprobeerd de

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

interne argumenten voor en de bezwaren tegen een alliantie – zowel principieel als specifiek – duidelijk te identificeren. Bij de gemeenten zonder pre-electorale alliantie betrachtten we dezelfde reconstructie, ook wanneer er geen onderhandelingen plaatsvonden. In die gevallen lag de nadruk op de vraag of er intern overwogen werd om in een alliantie te stappen, of er aftastende gesprekken of initiatieven waren, of er druk was van andere partijniveaus, enzovoort. De vraag die ons daar interesseerde was telkens: waarom niet?

5. Grote partijen

Wanneer grote partijen overwegen om een pre-electorale alliantie aan te gaan of wanneer ze inderdaad besloten hebben om dat te doen, is de kans om aan de macht te komen een centraal argument. Wie op verkiezingsavond duidelijk de grootste is, kan het formateurschap claimen en andere partijen – indien dat nog nodig is – uitnodigen om samen een coalitie te vormen. Daar hoort meteen de hoofdprijs van de gemeentelijke politiek bij: het leveren van de burgemeester.

> "Die krachtenbundeling hadden we nodig, we moesten terug de leiding nemen. Als we niet de sterkste groep bleven, was de kans niet erg groot dat ik terug burgemeester kon worden. Als Groen!, SP.a en Spirit apart naar de verkiezingen waren getrokken, dan was het wel zeker dat CD&V-N-VA de grootste groep zou worden en de burgemeester mocht leveren."

Dezelfde redenering is te beluisteren bij allianties die de krachten bundelen om een bestaande meerderheid uit het zadel te lichten. Met de hulp van een partner is de kans op succes groter. Een pre-electorale alliantie kan ervoor zorgen dat eindelijk in gezamenlijkheid lukt wat alleen niet kon.

> "Ik vecht al 30 jaar tegen [X]. In de voorbereiding was ons doel ook duidelijk: laat ons echt een zo groot mogelijk kartel vormen tegen [X]. We moeten hem er af krijgen."

Maar grote partijen zijn niet zomaar bereid om deze stap te wagen. Als het uitzicht op besturen er sowieso is, is het niet echt nodig om een pre-electorale alliantie te overwegen.

> "Het was onmogelijk om een bestuur te maken zonder ons. Mathematisch was dat ondenkbaar en ik kan me niet inbeelden dat men met Vlaams Belang zou gaan praten."

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Een pre-electorale alliantie houdt ook risico's in. Samen met een kleinere partner naar de verkiezingen gaan kan bijvoorbeeld leiden tot spanningen bij de lijstvorming. Bij gemeenteraadsverkiezingen worden, zoals gezegd, zeer weinig lijststemmen uitgebracht. De meeste kiezers brengen één of meer voorkeur- of naamstemmen uit, en het aantal behaalde naamstemmen bepaalt sterk de volgorde waarin kandidaten verkozen worden (Ackaert, 1994; Reynaert & Steyvers, 2004). De wijziging van de gemeentelijke kieswetgeving voor 2006 – waarbij het gewicht van de lijststemmen nog verminderd werd – versterkte dit alleen maar. Terwijl op nationaal of regionaal niveau een plaats in de hoogste regionen van een lijst een relatief grote waarschijnlijkheid op verkiezing oplevert, en een strategische plaats op de opvolgerslijst dat evenzeer kan realiseren, is de gemeentelijke kandidaat veel meer op zichzelf aangewezen. De eerste en meest zichtbare plaats op de lijst is daarbij (uiteraard) niet voor een kleine alliantiepartner. Die kan eventueel minder 'zichtbare' plaatsen krijgen. Maar precies omdat de alliantiepartner kleiner is, zou die zich in de campagne strategisch kunnen opstellen en vooral het resultaat voor de eigen kandidaten voor ogen houden. Een slechte ervaring in dit verband kan meteen elke zin om nog eens een alliantie te sluiten doen verdwijnen.

> "Als één van de kartelpartners zijn kiezers goed organiseert, haalt enkel die de zetels. En dat is toen gebeurd. De VU die deel uitmaakte van het kartel heeft dat toen goed gespeeld. Die hebben aan hun kiezers gezegd: 'Stem voor onze mensen'. Iedereen van de Volksunie had daardoor minimaal 400 stemmen. Met als gevolg dat de lijst met liberalen, socialisten, Volksunie en onafhankelijken vier verkozenen had, alle vier van de VU. De volgende keer was er geen kartel meer. Als je het op die manier gebruikt, kan je één keer een kartel vormen en dan nooit meer."

Ook als er meer wederzijds vertrouwen is en de bereidheid om echt een gemeenschappelijke campagne voor de lijst als geheel te voeren, blijft een grotere partij geconfronteerd met de verplichting om de kleinere partner voldoende te bieden. Er worden immers niet alleen plaatsen 'weggegeven'; er zullen kandidaten aan de top van de lijst één of enkele plaatsen achteruit geduwd worden. Dat kan interne spanningen veroorzaken.

> "Andere mensen op de lijst zeiden: Ze hebben maar vier kandidaten en in ruil voor die vier kandidaten krijgen ze eigenlijk vanzelf een vaste verkozene..."

Ook de inhoudelijke concessies over mogelijke portefeuilles kunnen opschudding in de eigen rangen veroorzaken. Om de kleinere partner iets te kunnen bieden, moet aan eigen mensen gevraagd worden om hun ambities op te bergen. Dat kan achteraf – nadat er toch beslist is om samen op te komen – tot interne spanningen leiden.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

> "De afspraken waren duidelijk: als ze geen mandaat had, kreeg ze een OCMW-mandaat en als ze wel een mandaat had gingen haar stemmen in het OCMW naar een kandidaat van Groen!. Daar hebben we ons ook aan gehouden. Dat betekende dat wij één of anderhalf OCMW-raadslid minder zouden hebben. En daar zijn 2 of 3 oudgedienden op afgehaakt die vonden dat zij daar recht op hadden en dat Groen! die eigenlijk had ingepikt."

Als een grote partij erin slaagt om met de hulp van een alliantiepartner aan de macht te komen, moet zij ook samen met die partner besturen en eventueel samen aan coalitiegesprekken met andere partijen deelnemen. Dat is niet noodzakelijk een aangenaam vooruitzicht. Die vrees wordt alleen maar sterker wanneer verwacht wordt dat de beoogde coalitie slechts een nipte meerderheid zal behalen. In dat geval kan het in de bestuurscoalitie binnensluizen van een kleine alliantiepartner leiden tot een gijzeling van de andere meerderheidspartijen. Indien er in zo'n situatie twijfel bestaat over de meerwaarde of de geloofwaardigheid van de mogelijke alliantiepartner, wordt een pre-electorale alliantie weinig aantrekkelijk.

> "Wij hebben 18 zetels op een totaal van 37. We moeten er dus 19 hebben. En zij hebben één verkozene. Dat zou een zeer fragiele meerderheid geweest zijn."

De waaier van argumenten die we bij de grote partijen konden beluisteren is al bij al relatief beperkt. De fundamentele overweging van grote partijen heeft met macht te maken, met deelname aan het bestuur. De keuze waarmee zij geconfronteerd worden is de vraag of het sluiten van een pre-electorale alliantie die deelname aan de macht waarschijnlijker maakt, zonder dat de stevige verbinding met een kleine partij al te veel interne schade en spanningen oplevert. Een grote partij heeft een traditie, een intern raderwerk dat vertrouwd en herkenbaar is, vele mensen die in de partij hun weg zoeken en hun ambities proberen waar te maken. De bedenkingen bij een pre-electorale alliantie hebben dan ook precies te maken met de vrees om intern op spanningen en conflicten te botsen. Het samenstellen van een lijst waarop de alliantiepartner interessante plaatsen moet krijgen, betekent dat eigen kandidaten hun beurt (moeten) overslaan. Bij het verdelen van bestuursmandaten is de buit kleiner dan indien de partij alleen naar de kiezer gaat. En in onderhandelingen met andere partijen kan niet meer gerekend worden op de vertrouwde eigen partijregels en -tradities, maar moet er meer met de – mogelijk te grote of onvoorspelbare – wensen van de partner rekening gehouden worden. Een pre-electorale alliantie kan de kans op bestuursdeelname verhogen, maar vanwege de nadelen en kosten ervan is het geen voor de hand liggende keuze. Een grote partij kan best ook op eigen kracht aan de macht komen.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

6. Kleine partijen

Bij de kleinere partijen noteerden we een bredere waaier aan redenen om in een pre-electorale alliantie te stappen. Vele daarvan kunnen echter tot één grotere categorie gegroepeerd worden: de alliantiepartner als reddingsboei. En dat begint met zeer elementaire problemen. Een partij die nieuw is en een werking op het gemeentelijke niveau moet beginnen opbouwen, kan met enige vrees naar de volgende verkiezingen uitkijken. Een alliantie kan dan een interessante en aantrekkelijke manier zijn om voet aan de grond te krijgen.

> "We waren onze partij nog aan het uitbouwen. Met CD&V een kartel maken was het enige mogelijke alternatief op dat moment."

> "We zijn echt terug van nul begonnen. De partij en de werking waren er, maar die stonden eigenlijk gewoon op nul. Ons eerste doel was terug aanwezig zijn, de mensen laten weten dat we er zijn en dat we bestaan."

Voor kleinere partijen rijst ook de vraag of het mogelijk is om verder te blijven functioneren zonder leden in de gemeenteraad. Ook daar kan een alliantie een reddingsboei zijn. Een lokale partijafdeling op de been houden en blijvend enthousiasmeren terwijl de partij niet langer deel uitmaakt van de gemeenteraad is moeilijk. De zes jaar tussen twee verkiezingen op het gemeentelijke niveau is een erg lange periode. Niet meer aanwezig zijn in de raad hypothekeert meteen de kansen om met succes aan de volgende verkiezingen deel te nemen. De lokale partij zonder gemeenteraadslid heeft geen inzage in dossiers, geen mogelijkheid om zich via de gemeenteraad in de kijker te werken. Dan loopt ze het risico om helemaal onaantrekkelijk te worden voor wie in de lokale politiek een rol wil spelen. Mogelijke kandidaten worden schaarser of zijn eventueel door andere, meer succesvolle partijen ingepikt.

> "Je trekt dan heel knappe mensen aan met veel ambitie, maar die zijn ook alleen maar uit op macht. En als je dan die macht niet hebt, laten ze je vallen als een baksteen."

Een kleine partij die aan de verkiezingen wil deelnemen, moet in staat zijn om een lijst samen te stellen, en die lijst moet voldoen aan de genderquota (de helft mannen en vrouwen en een man en een vrouw op de eerste twee plaatsen). Ook daar kan een grotere partner redder in nood zijn. Een volledige lijst presenteren met evenveel kandidaten als er zetels in de gemeenteraad zijn hoeft niet, maar het oogt niet mooi op de stembrief. Een onvolledige lijst valt op als klein en niet volwaardig. Door de eigen kandidaten op een gemeenschappelijke lijst te plaatsen, valt die

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

'bloedarmoede' niet meer op. Er is geen verplichting meer om op zoek te gaan naar kandidaten die helemaal geen ambitie hebben en alleen maar de lijst moeten vullen. En samen met de partner kan dan ook voldaan worden aan de genderquota.

> "Bij de vorige verkiezingen zijn we opgekomen met een lijst van amper 13 personen, we kregen de lijst niet vol. En nu hebben we vrij vroeg strategisch gedacht. Gaan we weer met een halve lijst opkomen? Met welke vrijwilligers gaan we dat doen? Of gaan we dat in kartel doen?"

> "We hadden indertijd ook moeilijkheden om de lijst vol te krijgen. En je moet dan ook nog eens zien dat je de helft vrouwen vindt, wat ook al niet eenvoudig is. Vrouwen vinden is gemakkelijk, maar gemotiveerde... die zich echt willen inzetten voor de politiek...?"

Overleven en zichtbaar blijven is belangrijk voor een kleine partij, maar kleine partijen mikken ook hoger. Met een gering aantal zetels is de kans groot dat ze lang in de oppositie blijven. Dat is niet voor iedereen een aangenaam vooruitzicht. Kleine partijen die graag aan de macht zouden deelnemen, kunnen dat doel nastreven door een alliantiepartner als opstapje te gebruiken.

> "25 jaar oppositie begint in de kleren te kruipen. Je kan geen groep blijvend activeren en motiveren vanuit de oppositie."

> "Er was de vraag: Gaan we nu nog een keer zes jaar die inspanning doen om daar als eenzame te staan roepen, alleen in de gemeenteraad? Neen. We wilden iets doen, we wilden mee besturen. En dat was de enige oplossing."

> "We waren twee partijen die beseften dat ze wel konden meespelen in de oppositie. Maar als ze echt iets wilden doen, zou dat niet lukken. We zijn allebei op hetzelfde moment tot het besef gekomen dat een kartel een winwinsituatie was, zowel op niveau van de lijstvorming, als op niveau van uitstraling, als op niveau van geloofwaardigheid en, ja, ook naar een mogelijke komende deelname in het bestuur."

Er zijn uiteraard ook krachtige argumenten die pleiten tegen een pre-electorale alliantie. Een kleine partij hoeft zich immers niet noodzakelijk bedreigd te voelen. Afdelingen die een lange traditie hebben als 'partij met één zetel' hebben voldoende vertrouwen in de loyaliteit van hun kleine achterban en zijn fier op hun onafhankelijkheid. Die positie opgeven voor een alliantie die onvoldoende garanties op vertegenwoordiging kan bieden door het quasi onbestaande effect van de lijststem, is tegen deze achtergrond weinig aantrekkelijk.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

> "We hebben allemaal wel een beetje de fierheid dat we nu al 25 jaar bestaan en dat we best op onze eigen benen kunnen staan, ook al is het maar met één zetel. Bij de vorming van een kartel stond enerzijds de trots van die ene zetel in de weg en anderzijds de schrik om er niet veel bij te winnen."

Afspraken tussen beide partijen leiden in de praktijk tot een goede plaats voor de belangrijkste kandidaat van de kleine partner, waarbij de anderen ofwel verspreid worden over de lijst ofwel als een aansluitend blok op de lijst staan. Dat laatste is een lay-out die makkelijker aanzet om voor het gehele blok te kiezen. Het risico dat dit allemaal veel te weinig zekerheid biedt op een plaats in de gemeenteraad, terwijl er toch vele concessies moeten gedaan worden aan de grote partij, is dan een goede reden om niet in een pre-electorale alliantie te stappen.

Er zijn ook belangrijke risico's voor een partij die met één of twee zetels aan de bestuursmeerderheid deelneemt. Met één enkel schepenmandaat is niet veel te realiseren. Er moeten dan voortdurend vergaande compromissen gesloten worden. En bij de volgende verkiezing – indien de partij toch weer alleen zou opkomen – loopt ze het risico mee de schuld te krijgen van wat misliep en mee de 'cost of ruling' (Paldam, 1986) te betalen.

> "Indien ik meer ervaring had gehad, konden we gaan voor een schepenmandaat. Maar ik heb al dikwijls gezien dat je je als kleine partij laat opslorpen. Je zit daar helemaal alleen als schepen in heel dat beleid."

Bij overwegingen om een alliantie te sluiten tussen Groen! en SP.a konden we tevens bij beide partijen bedenkingen horen over de mogelijke botsing tussen verschillende types partijorganisatie. Lokale afdelingen van Groen! hechten traditioneel sterk aan hun autonomie, ook binnen de eigen nationale partijwerking. SP.a is als historische massapartij veel meer gestructureerd en heeft een intern meer hiërarchisch georganiseerde nationale en afdelingswerking.

> "Wij hebben als socialisten een bepaalde manier van werken en zij hebben een bepaalde manier van werken. Inhoudelijk zijn de verschillen klein. Alleen zijn wij meer en beter georganiseerd. We lopen sneller naar de pers. Bij hen is dat eerder over de punten en de komma's discussiëren."

> "SP.a wordt gezien als een partij waarin alles gestuurd wordt van bovenuit. En daar heeft men vanuit dat vrijheidsdenken hier, vanuit de basiswerking, nooit aan willen toegeven."

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Ook bij CD&V en N-VA wordt verwezen naar de verschillen in tradities en cultuur en wordt op die manier de vrees geuit dat samen een lijst vormen, samen campagne voeren en samen besturen weleens een minder aangename ervaring zou kunnen zijn.

> "De VU is een partij van believers, en daarnaast ook een groep van mensen die zich enorm gekwetst voelen. In de waarneming en de perceptie van de mensen heeft dat toch nog veel te maken met een Vlaams revanchisme, met collaboratie."

> "Ik denk dat [X] nog steeds het typevoorbeeld is van de CVP-stad. De partij heet nu wel CD&V, maar wij hebben hier nog altijd de CVP. Ze zijn altijd aan de macht geweest en heel lang ook alleen. Toen dat begon af te kalven begonnen ze coalities te maken. Maar het is nu nog altijd een CVP-bastion. Hier wordt nog altijd gezegd: Dat is voor het ACW, dat is voor Unizo, ..., dat ligt vast binnen de partij."

7. Versnippering vermijden

Wanneer aan partijen gevraagd wordt waarom ze al dan niet tot de vorming van een pre-electorale alliantie overgaan, wijzen ze soms uitdrukkelijk naar de versnippering van het partijpolitieke landschap in de gemeente. Met een pre-electorale alliantie willen ze een beetje orde scheppen in de chaos.

> "Ik denk niet dat de mensen op gemeentelijk vlak gediend zijn met versnippering en kleine partijtjes."

Ze verwijzen ook naar de ideologische versplintering van het partijsysteem. Partijen die inhoudelijk dicht bij elkaar staan, vissen in dezelfde vijver. Wanneer ze die stemmen onderling moeten verdelen, verzwakken ze zichzelf allebei. Pre-electorale alliantievorming wordt dan ideologische frontvorming, een manier om het partijpolitieke aanbod beter te structureren langs grote inhoudelijke tegenstellingen.

Die ideologische frontvorming uit zich bij beide allianties op een verschillende wijze. Bij de roodgroene allianties spreekt men over 'progressieve frontvorming'. Omdat beide partijen zo dicht bij elkaar liggen, is het moeilijk om elkaar te beconcurreren zonder de linkse flank van het politieke spectrum in de vernieling te rijden en zo de kans op een rechts beleid te vergroten.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

> "We doen best aan kartelvorming, want als we dat niet doen dan gaan we natuurlijk mekaars stemmen afpakken. Dan probeert SP.a de stemmen van Groen! weg te halen en zouden we misschien verzwakt uit de strijd komen."

Dit probleem verergert wanneer de ene partij in de oppositie belandt, terwijl de andere bestuurt. Als oppositie word je in dit geval gedwongen om ofwel beleid aan te vallen waarmee je het eigenlijk eens bent, ofwel monddood gemaakt te worden.

> "Ik zei tegen haar: Datgene waar u voor staat, daar sta ik ook voor. En als u gekozen bent, zit u in de oppositie en ik zit dan in de meerderheid. En dan zal ik al uw ideeën uitvoeren en zal u tegen mij moeten stemmen vanuit de oppositie."

Bij allianties tussen CD&V en N-VA heeft men het over de versterking van de Vlaamse flank. N-VA wordt gezien als een aanvulling op een tendens van vervlaamsing binnen CD&V die al enkele jaren bezig was en op het federale en Vlaamse niveau zijn vruchten afwierp.

> "Die V in CD&V staat bij ons voor Vlaams, maar dat is niet altijd zo bij de mensen die op de lijst staan. Het kartel was dan de bedoeling om ook dat Vlaamse in de verf te zetten. Men denkt hier dat je een Vlaamse reflex hebt omdat je op 11 juli snel een vlag uithangt. Een Vlaamse reflex gaat verder dan dat. En als je N-VA op de lijst zet, dan kan je die lijst meer als Vlaamse lijst profileren."

De versnippering is ook een gevolg van het feit dat de kiezer minder trouw is geworden. De uitslag van de verkiezingen is minder voorspelbaar. Door al voor de verkiezingen de rangen te sluiten, kan de impact van de wisselende kiezer enigszins beperkt worden.

> "De kiezer wordt hoe langer hoe meer zwevend en is minder loyaal, gaat veel vlugger shoppen tussen de partijen en is dus niet meer zuil- of partijgebonden. Dus is er ook meer vrijheid en meer behoefte om vooraf coalities te maken om te zien hoe ik het sterkst uit deze campagne kan komen."

Die vrees voor de wisselende kiezer en uiteindelijk de vrees voor de verkiezingsuitslag is een element dat meespeelt in de keuze van vele gemeentelijke partijen om niet op de verkiezingsdag te wachten om een coalitie te vormen. Lang voor de verkiezingen beginnen de gesprekken over mogelijke coalities. Diverse scenario's worden uitgetekend, bestuursmandaten worden verdeeld en wederzijdse beloften worden gemaakt om dat voorakkoord – als de kiezer het toelaat – na de verkie-

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

zingen in een echt bestuursakkoord om te zetten (Ackaert, Dumont & Dewinter, 2008; Wille, 2011). In dat geval is een pre-electorale alliantie niet nodig. De nadelen die eraan verbonden zijn, worden vermeden. En na de verkiezingen houdt elke partij nog steeds de handen vrij. Voorakkoorden zijn – anders dan pre-electorale allianties – geen harde keuzes waarbij je bij de mogelijke voordelen meteen de vervelende nadelen in rekening moet brengen.

8. Conclusie

Pre-electorale allianties zijn een vrij uitzonderlijke strategie. Daarom is weinig bekend over de beweegredenen en de verdere werking van dergelijke allianties. Wij hebben hier de resultaten gerapporteerd van uitvoerige gesprekken met de leiders van 20 partijafdelingen van CD&V en N-VA en van SP.a en Groen! in 10 Vlaamse gemeenten. Sommige van die afdelingen hebben in 2006 een pre-electorale alliantie gesloten, andere niet. Allemaal hebben ze echter de kosten en baten op een rijtje gezet, omdat op het hogere Vlaamse en federale niveau een alliantie tussen CD&V en N-VA gesloten werd en een alliantie tussen SP.a en Groen! vaak gesuggereerd werd.

Steunend op een relatief vaag en algemeen maar plausibel idee van Duverger dat een pre-electorale alliantie allicht bestaat uit twee partijen van ongelijke grootte, hebben we die partijgrootte als analytische invalshoek gebruikt. Grote en kleine partijen leggen inderdaad andere argumenten in de weegschaal. Voor grote partijen start de afweging bij de kansen om met de hulp van een alliantiepartner de kans op bestuursdeelname gevoelig te verhogen. De vrees is echter dat die kleinere partner een te grote kostpost oplevert bij de lijstvorming, bij het samen besturen en dus ook bij de verdeling van de bestuursmandaten. Bij de kleinere partijen is de waaier aan argumenten groter. Voor hen kunnen grotere partijen in een alliantie een reddingsboei zijn. De alliantie kan hen helpen een nauwelijks bestaande partijwerking op te starten, een leven als partij zonder zetels achter zich te laten of een positie als bijzonder kleine partner in een coalitie comfortabeler te maken. De kosten voor een kleine partij hebben betrekking op de eigenheid, de herkenbaarheid, de zelfstandigheid en de vrees om mee een zware prijs te betalen als het bestuur afgestraft wordt.

Die inzichten verzamelden we in 10 gemeenten in één Belgische regio bij één enkele verkiezing. Dat is een beperkt perspectief, dat niet toelaat de bevindingen zomaar te veralgemenen. Ze wijzen wel de weg naar verder en breder onderzoek. Daarbij ligt een verdere exploratie van het belang van de partijgrootte voor de hand. Het is

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

ook nodig meer variabelen bij het verhaal te betrekken. Partijen – groot of klein – evolueren in een institutionele context die mee de afweging van de kosten en baten kan beïnvloeden. Hogere of lagere drempels van een kiessysteem beïnvloeden de kansen die een partij of een alliantie heeft om kandidaten verkozen te krijgen of om aan de macht te komen. Meer of minder beweeglijke kiezers kunnen mee de mate bepalen waarin partijen denken dat ze bij een volgende verkiezing risico lopen op winst of verlies, met bijbehorende winst of verlies van vertegenwoordiging of machtsdeelname. Alleen vergelijkend en kwantitatief onderzoek kan verder verduidelijken hoe die institutionele context de kansen op pre-electorale allianties al dan niet verhoogt, ook al blijft het een eerder uitzonderlijke keuze van partijen om niet onder eigen naam en vlag aan verkiezingen deel te nemen.

Hoewel pre-electorale allianties niet erg vaak voorkomen, zijn ze een onderdeel van een breder fenomeen dat onze aandacht verdient. Wij stelden bij aanvang van dit artikel dat de beslissing van partijen om samen naar de kiezer te trekken als een zeer specifieke variant van pre-electorale strategieën moet bekeken worden. Ze verschilt van vagere en lossere associaties die erin bestaan bij voorbaat aan te kondigen dat partijen na de verkiezingen allicht samen zullen besturen. Toch zit de bredere relevantie van wat wij pre-electorale allianties genoemd hebben in de pogingen die partijen ondernemen om de electorale competitie aan de aanbodzijde te beïnvloeden. Pre-electorale allianties behoren tot de strategieën die partijen ter beschikking hebben om van de electorale competitie meer een strijd om de macht tussen grote(re) blokken of allianties van partijen te maken dan een strijd tussen partijen die elk afzonderlijk pogen zo goed mogelijk een segment van de samenleving te vertegenwoordigen. Ze horen bij de strategieën die de aanbodzijde van de electorale politiek beïnvloeden door de keuze voor de kiezers te beperken. En door die keuze te beperken leveren partijen in op de mogelijkheid om een specifieke en herkenbare groep kiezers te vertegenwoordigen. Ze ontnemen kiezers een aantal mogelijkheden om expressief te stemmen (Riker & Ordeshook, 1968) en vragen hen in het beperktere aanbod om strategisch te stemmen. Dat is een keuze die past in een algemenere evolutie van partijen die minder hun vertegenwoordigende rol benadrukken en meer hun rol als organisaties die van de kiezers een mandaat vragen om te besturen (Katz & Mair, 1995; Mair, 2009; Mair & Thomassen 2010).

De vraag is dan bijzonder relevant waarom bepaalde partijen op een bepaald moment en in een bepaalde context expliciet de beslissing nemen om op de vertegenwoordigende rol in te leveren om de rol van bestuurder extra in de verf te zetten. Verder onderzoek naar de vorming van pre-electorale allianties in het bijzonder, en bij uitbreiding naar alle pre-electorale strategieën die de expressieve keuze van de kiezer beperken, is belangrijk om te begrijpen hoe politieke partijen hun rol van intermediaire actor in de vertegenwoordigende democratie kunnen of willen spelen.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Noten

1. In het publieke en politieke debat in België worden gemeenschappelijke lijsten van twee of meer partijen meestal aangeduid als 'kartels'. Dat is vanuit politiekwetenschappelijk oogpunt een minder gelukkige woordkeuze. Gemeenschappelijke lijsten of kandidaten hebben immers niets te maken met wat Katz & Mair (1995) een '*cartel party*' noemen. In deze bijdrage laten we de partijen zelf aan het woord en zij gebruiken daarbij regelmatig het woord 'kartel'. Voor de theoretische reflectie erover suggereren wij echter het gebruik van de term 'pre-electorale alliantie'.

2. Vele lokale afdelingen kiezen er overigens voor om niet onder het nationale label op te komen, maar onder een naam die in de gemeente in kwestie herkenbaar is.

3. Voor N-VA gebruikten we bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2000 Volksunie als referentie. In 2000 waren er geen gemeenten waar Volksunie groter was dan CVP. Daardoor vallen er 2 mogelijke cases weg en hebben we 10 gemeenten in onze selectie in plaats van 12.

Bibliografie

Ackaert, J. (1990). Imperiali, D'Hondt en Niemeyer als verdelingstechnieken bij de gemeenteraadsverkiezingen. Een simulatie aan de hand van de gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober 1988. *Res Publica*, *32* (4), 537-556.

Ackaert, J. (1994). Het gebruik van de voorkeurstem bij de gemeenteraadsverkiezingen. Een terreinverkenning in de provincie Limburg. *Res Publica, 36* (2), 107-118.

Ackaert, J. (1996). De kiezers delen de kaarten uit, partijen spelen ermee... In J. Buelens & K. Deschouwer (Eds.), *De dorpsstraat is de wetstraat niet* (pp. 49-74). Brussel: VUBPress.

Ackaert, J. (2006). *Politiek in mijn gemeente*. Leuven: Davidsfonds.

Ackaert, J., Dumont, P. & De Winter, L. (2008). Hoe oude vormen en gedachten overleven: lokale coalitievorming. In J. Buelens, B. Rihoux & K. Deschouwer (Eds.), *Tussen kiezer en hoofdkwartier. De lokale partijafdelingen en de gemeenteraadsverkiezingen van 2006* (pp. 111-138). Brussel: VUBPress.

Bolleyer, N. (2008). The Organizational Costs of Public Office. In K. Deschouwer (Ed.), *New Parties in Government* (pp. 17-44). London: Routledge.

Buelens, J. & Hino, A. (2008). The Electoral Fate of New Parties in Government. In K. Deschouwer (Ed.), *New Parties in Government* (pp. 157-174). London: Routledge.

Buelens, J., Rihoux, B. & Deschouwer, K. (Eds.) (2008). *Tussen kiezer en hoofdkwartier. De lokale partijafdelingen en de gemeenteraadsverkiezingen van 2006*. Brussel: VUBPress.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Duverger, M. (1976). *Les parties politiques*. Parijs: Librairie Armand Colin (eerste editie 1957).

Golder, S.N. (2006). *The Logic of Pre-electoral Coalition Formation*. Ohio: Ohio State University Press.

Janda, K. & Harmel, R. (1994). An Integrated Theory of Party Goals and Party Change. *Journal of Theoretical Politics, 6* (3), 259-287.

Katz, R.S. & Mair, P. (1995). Changing Models of Party Organization and Party Democracy. The Emergence of the Cartel Party. *Party Politics*, *1* (1), 5-28.

Laver, M. (1974). Dynamic Factors in Government Coalition Formation. *European Journal of Political Research, 2* (3), 259-270.

Maddens, B. *et al.* (2007). Op zoek naar een verklaring voor de persoonlijke score van de kandidaten bij lokale verkiezingen. *Res Publica*, 49 (1), 132-149.

Mair, P. (2009). *Representative versus Responsible Government*. Köln: Max-Planck Institute for the Study of Societies.

Mair, P. (2010). Is Governing Becoming More Contentious? In M. Rosema, B. Denters & K. Aarts (Eds.). *How Democracy Works. Political Representation and Policy Congruence in Modern Societies* (pp. 77-85). Amsterdam: Amsterdam University Press.

Mair, P. & Thomassen J. (2010). Political Representation and Government in the European Union. *Journal of European Public Policy*, *17* (1), 20-35.

Meier, P. (2007). Een vergelijkend perspectief op de positie van mannen en vrouwen in de lokale politiek. *Res Publica*, *49* (1), 46-64.

Müller, W.C. & Strøm, K. (Eds.) (1999). *Policy, Office or Votes? How Political Parties in Western Europe Make Hard Decisions*. Cambridge: University Press.

Paldam, M. (1986). The Distribution of Election Results and the Two Explanations of the Cost of Ruling. *European Journal of Political Economy*, *2* (1), 5-24.

Reynaert, H. & Steyvers, K. (2004). De gemeenteraadsverkiezingen als lokaal machtsverwervingsproces in Vlaanderen. In C. Devos & H. Gaus (Eds.), *Schijn of Scharnier. Politieke trendbreuken in de jaren negentig* (pp. 1-46). Gent: Academia Press.

Riker, W.H. (1962). *The Theory of Political Coalitions.* New Haven: Yale University Press.

Riker, W.H. & Ordeshook, P. C. (1968). A Theory of the Calculus of Voting. *American Political Science Review*, *62*, 25-42.

Rosema, M., Denters, B. & Aarts, K. (Eds.) (2011). *How Democracy Works. Political Representation and Policy Congruence in Modern Societies*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Sartori, G. (1976). *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wille, F. (2011). *People Seeking Power. A Qualitative Analysis of Local Coalition Formation in Belgium.* PhD dissertation, Vrije Universiteit Brussel.